

יחסים

שוויון בחינוך

2 "וְהֶעֱמִידוּ תַלְמִידִים הֻרְבָּה."

(משנה, מסכת אבות, פרק א')

בית שמאי אומרים: אל יִשְׁנֶה [יִלְמַד] אדם, אלא למי שהוא חכם וְעָנָן ובן אבות [ממשפחה מיוחסת] ועשיר. ובית הלל אומרים: לְכָל אדם יִשְׁנֶה, שהרבה פושעים היו בהם בישראל, ונתקרבו לתלמוד תורה, ויצאו מהם צדיקים, חסידים וכשרים.

אבות דרבי נתן, נוסחא א, פרק ג

3 בלי תירוצים...

תנו רבנן: עני ועשיר באין לדין.

לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה?

אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי [בפרנסתך] אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל?...

אם אומר: עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי [עסקיך], אומרים לו: כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר [בן חרסום]?

אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום, שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה, וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד [שק] של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה.

תלמוד בבלי, מסכת יומא, דף לה, עמוד ב

4 כיצד נולד בית הספר?

בתחילה, מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב לא היה למד תורה.

מה דרשו? וְלִפְדֻתָּם אֲתָם אֶת בְּנֵיהֶם (דברים יא, יט) - ולמדתם אֲתָם.

התקינו, שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים.

מה דרשו? "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה" (ישעיהו ב, ג). ועדין, מי שיש לו אב - היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב לא היה העולה ולמד.

התקינו, שיהיו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותם כבן שש עשרה.

ומי שהיה רבו כועס עליו, בועט בו ויוצא.

עד שבא יהושע בן גמלא ותקן, שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסין אותם כבן שש, כבן שבע.

תלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא, דף כא עמוד א

5 חוק חינוך ממלכתי

עם הקמת המדינה התקבל חוק לימוד חובה חנם, המחייב כל ילד ללמוד לפחות מגן חובה ועד כיתה ד'.

החוק מחייב את ההורים לשלוח את ילדיהם למוסדות החינוך ומטיל אחריות פלילית על הנמנעים מלעשות זאת.

החוק מגדיר את היקף לימודי החובה לפי גילם וסוגי חינוך, כולל זכויות ההורים לבחור את זרם החינוך בו ילמד ילדם.

יואל רפל ואיתמר לזין, מורשת ציונות דמוקרטית, 100 מושגי יסוד

9 בדיחותא

זקנה אחת לא חשוב מאיזו עדה, דגה דג זהב קטן. הבטיח לה הדג שימלא כל משאלה שתבקש אם תשחרר אותו.

"הבן שלי גר באמריקה", אמרה הזקנה "אני רוצה שתעשה לי גשר שיוביל אותי עד אלי"

"אני רק דג קטן" אמר הדג "אולי תבקשי מהוא פשוט יותר"

חשבה הזקנה ואמרה "תעשה שהנכד שלי יקבל תואר מהנדס"

"במחשבה שניה" אמר הדג "נלך על הרעיון של גשר".

1 "ולא הניחו שומר בית המדרש להיכנס"

אמרו עליו על הלל הזקן,

שבכל יום ויום היה עושה [עובד] וּמִשְׁתַּכֵּר [לפרנסתו] בטרפיעק [מין מטבע].

חציו היה נותן לבית המדרש [לשכר לימוד]

וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו.

פעם אחת לא מצא [עבודה] לְהִשְׁתַּכֵּר

ולא הניחו שומר בית המדרש [להיכנס].

עלה [לגג בית המדרש] ונתלה וישב על פי ארובה,

כדי שישמע דברי אלוהים חיים מפי שמעיה ואבטליון.

אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת

היתה, וירד עליו שלג' מן השמים.

כשעלה עמוד השחר [האיר היום], אמר לו שמעיה לאבטליון:

"אבטליון אחי, בכל יום הבית מאיר והיום

אפל [חשוך], שמא יום מעונן הוא?"

הציצו עיניהם וראו דמות אדם בארובה.

עלו ומצאו עליו רום [גובה] שלוש אמות [כמטר וחצין] שלג.

פרקוהו [מהשלג שעליו] והרחיצוהו וְסָכוּהוּ [בשמון] והושיבוהו כנגד המדורה.

תלמוד בבלי, מסכת יומא, דף לה

? האם לדעתך, שמעיה ואבטליון אחראים למצב שאליו הגיע הלל?

הזהרו בבני עניים - שמהם תצא תורה.

תלמוד בבלי, מסכת נדרים, דף פא, עמוד א

6 "ילד ראב לו לומד"

"ילד ראב לו לומד" - כך נכתב בשגיאות

כתיב מכוונות, בכרוז שמפיץ בימים אלה

הפורום לקידום החינוך בדרום במסגרת קמפיין

להחזרת מפעל ההזנה בבתי הספר. "לא מתוך

נוסטלגיה", מסבירים דובריו, "אלא מתוך צורך

לתת מענה הכרחי ומיידי לרובבות ילדים הסובלים

מחוסר בטחון תזונתי, הידוע כגורם המעכב

את התפתחותם השכלית, הרגשית והחברתית.

שגיאות הכתיב באות להמחיש את מקצת הנזקים

הנגרמים לילדים רעבים בבית הספר."

מתוך ידיעה שפורסמה בעתון "הארץ", 31.10.03

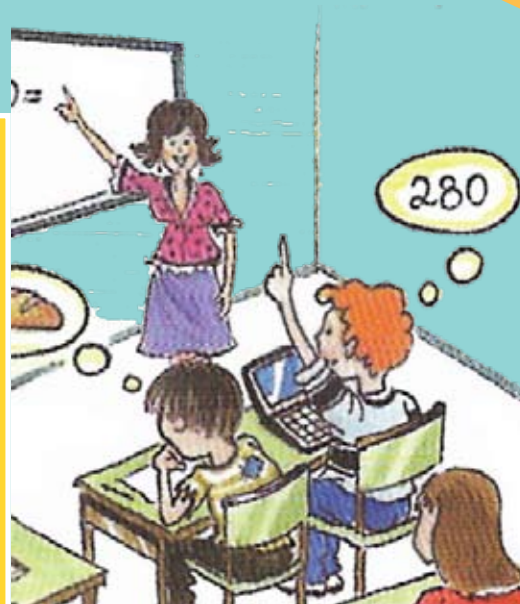

"יש רק שתי משפחות בעולם, אלה שיש להם ואלה שאין להם".

[מיגל דה-סרוואנטס]

"אין לך דבר בלתי-שווה מטיפול שווה בבילתי-שווים".

[הרבי מקוקצק]

מחקר: הערכה מוקדמת משפיעה על הישגי התלמידים

מחקרים מוכיחים שלעיתים קיימת נטייה לפתח ציפיות מוקדמות, כלפי תלמידים, על בסיס מידע חלקי ומוטעה.

מחקרים רבים מצאו כי ציפיות נמוכות מתלמידים משפיעות על ההערכה כלפיהם. התוצאות של הערכה מוקדמת נמוכה כלפי תלמידים היו חוסר מוכנות להמתין זמן מספיק לתשובות התלמיד, פחות חיזוקים חיוביים

על הצלחה ויותר ביקורת על כישלונות, צמצום

הדרישות הלימודיות ממנו ומיעוט יצירת קשר עין

עם תלמידים אלה. לעיתים, ניתן ציון שונה לשני

תלמידים בעלי הישגים דומים בהתאם להערכה

המוקדמת כלפיהם. לציפיות מוקדמות אלו יש גם

השלכות על האופן שבו התלמיד מעריך את עצמו ועל

ההישג הלימודיים.

ד"ר יהודה מאימראן, הטיות בחינוך - טעוני טיפוח

די נמאס לחטוף מכות

מילים ולחן: סתני כספי

בצפון תל אביב בהרצליה פיתוח

המפרשים בתזוזה- שם נושבת הרוח

לשני חברים - יניב וירון

בנים להורים בעלי ממון

לא הרחק משם בשכונה לא נחמדה

עליזה מגדלת שני בנים לבדה,

אם חד-הורית מפרנסת יחידה

והביטוח לאומי לא עומד לצידה

בחורף ובקיץ היא תמיד מתייצבת

בפנטהאוז שם ב'ג' עם כל הצוות

מטפלת פיליפינית, מאמן אישי

טבחית, שומר ראש ונהג פרטי.

אריאלה ונאוה לא עושות חשבון

אחת אמא של יניב והשניה של ירון

את כרטיסי האשראי הן שולפות בקניון

"בישראל" הן טוענות, "מרגישים את השוויון"

לעם מזמן אין נחת

בארץ המובטחת

האבטלה צומחת

שקדיה כבר לא פורחת

בעוד עליזה מנקה ומשפשפת

וגם אם היא בוכה, היא מקרצפת

הזמן ממש קצר, אך היא שוטפת

והזיעה שלה רק נוטפת

במרוכז של השכונה היא עוברת

ובדרך אל ביתה היא נזכרת

"צריך לעשות קניות" - היא אומרת

אך לא מספיק הכסף שקיבלה העוזרת

העיתון והחלה היא רושמת בלי ברירה

ונלחמת לא לסטות מהחוק - זו עבירה

רק מעט היא קונה - אשה מסכנה

תעודת עניות למדינה

וכשבמרינה הבחורים ההם גולשים,

הבנים של עליזה את בית הספר נוטשים

החינוך חובה רק למי שיכול

ולא לנאלה שצריכים לאכול

ובצפון ת"א והרצליה פיתוח

לבלבו לילדים גם אגס וגם תפוח

יוון ויניב עם הרוח בגב

יוצאים לבלות עם נירית ומירב

ושני הבנים שיותר לא לומדים

ביחד עם עליזה בבית בודדים

עוד יום ששי עצוב הם שמה מבלים

מי בכלל חושב על טלוויזיה בבבלים?

יחסים

שוויון בחינוך

2

ריש לקיש אמר: אם ראית תלמיד שלימודו קשה עליו כברול – בשביל משנתו שאינה סדורה עליו... רבא אמר: בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים.

תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף ז, עמוד ב

4

אחדות דעות ביחס לחינוך, ואהבה שווה לכל הבנים, גם אל הלקויים במידותיהם, הזקוקים לאהבה מסורה עוד יותר מהחולים בגופם – הסייה תנאי היסוד ואבני הפינה לכל חינוך.

הרב שמואל בן רפאל הירש, פירוש לספר בראשית, פרק כה, פסוק כח

5

פאולו פרירה: היכולת לחלום והאומץ לשנות

פאולו פרירה נולד ב־1921 באזור מוכה עוני בברזיל. כילד סבל מרעב, ובשל כך פיגר אחרי חבריו בלימודיו בשנים הראשונות. "לא יכולתי להבין את הלימודים בבית הספר היסודי", הוא מספר. "הייתי נכשל במבחנים. בכיתי, סבלתי. הייתי רעב והרגשתי אשם".

לאחר שהשתפר מצבה הכלכלי של המשפחה, התגבר פאולו על הפערים שצבר וכאשר גדל סיים את לימודיו באוניברסיטה. ומאז ועד מותו ב־1997 פעל ללא־לאות לשפר את מצבם של עניי ארצו.

תוך כדי פעולה בקרב העניים גילה את בעיית האנאלפיתיות, ופיתח ויישם שיטה להוראת קרוא-וכתוב למבוגרים, מתוך הכרה שיש קשר ישיר בין השכלה לבין דמוקרטיה. בתקופתו של פרירה, מי שלא ידע קרוא וכתוב לא היה רשאי להשתתף בבחירות במדינה ולהצביע.

פרירה אסף קבוצות של מבוגרים מן האזורים הכפריים של המדינה, וישב אתם ללמוד. המיוחד בשיטת הלימוד שהוא פיתח היה שהלמידה התחילה מהידע של האנשים עצמם. הלימוד התחיל תמיד מן הדברים שאנשים הכירו: מכיוון שהיו חקלאים, למדו על דברים הקשורים לעולם, כגון פירות, ירקות, דרכי גידול והשקיה - ומשם עברו לאותיות ומילים. הלומדים היו שותפים שווים לתהליך הלמידה, גם משום שהיו בעלי ידע שנחשב כחשוב ורלוונטי ללמידה שלהם, וגם כי הלומדים הפכו מהר מאוד מלמדים בעצמם: מי שכבר למדו את האותיות הראשונות באל"ף-בי"ת לימדו את המתחילים, וכך מעגלי הלומדים הלכו והתרחבו. "למה צריך לדעת הכול כדי שאפשר יהיה ללמד אחרים?" שאל פרירה. כל אחד יכול ללמד אחרים את מה שהוא כבר יודע.

בשנת 1964 הייתה הפיכה צבאית בברזיל. פרירה נאסר, גורש מברזיל ויצא לגלות עם משפחתו. שם המשיך בפעילותו החברתית והחינוכית בארצות שונות, והפך לאחד מן המחנכים המשפיעים והנערצים בארצו ובעולם כולו. דרכו ושיטתו משמשות עד היום השראה ומודל למחנכים ופעילים למען שוויון בחינוך.

יפה בניה

1 מוריד הגשם

רב הזדמן למקום אחד, גזר תענית ולא בא גשם.

ירד לפניו שליח הציבור [להתפלל].

אמר "משיב הרוח" ונשבה רוח,

אמר "מוריד הגשם" ובא הגשם.

אמר לו: מהם מעשיך?

אמר לו: מלמד תינוקות [ילדים קטנים] אני.

ואני מלמד מקרא לבני עניים כבני עשירים.

וכל מי שאינו יכול לשלם, איני לוקח ממנו דבר.

ויש לי בריכה של דגים, וכל ילד

שמתרשל בלימודו,

אני משחד [מפתה] אותו בהם [בדגים]

ומרגיע אותו ומפיים אותו, עד שהוא

בא וקורא.

תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף כד, עמוד א, על פי תרגום שטיינזליץ

? מה היו מעשיו הטובים של המלמד, שבזכותם התקבלה תפילתו לגשם?

"כשאדם עולה במעלה ההר, לא די שיראה מרחוק את הפסגה הגבוהה וישא תמיד את עיניו לקראתה, עליו לראות את השבילים ולבדוק אם אין בדרכים פתחים ובורות או חיות טורפות. ואם ישנם, עליו להתגבר עליהם או לעקוף אותם, אחרת לא יגיע לפסגה". (חזן בן־גוריון)

3

ואם לחכם [מורה] תלמידים, ואחד עוסק לקנטר את הרב ואת התלמידים חבריו, מוטב לגרש [להרחיק] את האחד לתקנת האחרים הטובים...

מי שמלמד תינוקות [ילדים] ואחד חריף מחברו, והאב שלהם רואה שאין תקנה שילמדו יחד, וצריכין להריפים רב לבד; אל ישתוק [המלמד] ויאמר לאביהן אלה צריכים רב לבד, ואלה לבד, אף על פי שיפסיד אם יפרידם.

ספר חסידים, אות קפד

? מה היה אומר מחבר ספר חסידים על שיטת הלמידה בהקבוצות?

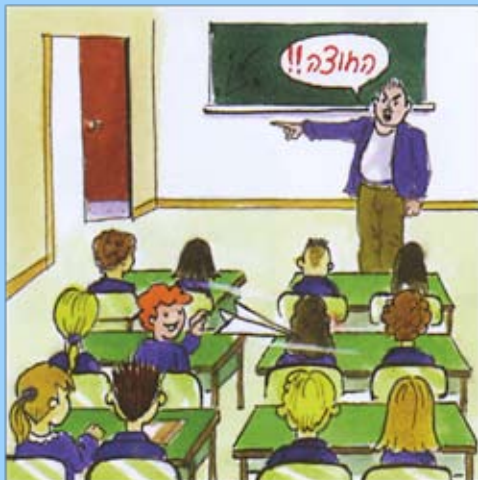
? האם, לדעתכם, למידה בהקבוצות מסייעת לצמצום פערים בין תלמידים וליצירת שוויון בחינוך?

8

כתב החינוך של ערוץ 10, אור קשתי, דיווח על ניסוח החזון המחודש של בית ספר גימנסיה הרצליה. שם נכתב, בין היתר:

"לדעת רוב מוחלט של המשתתפים בדיונים המוקדמים, זו סוגיית המפתח, האם הגימנסיה מעוניינת לקלוט את כלל המבקשים ללמוד בה, או שמא עליה לשאוף לגייס לשורותיה רק, או בעיקר, תלמידים חזקים מהבחינה הלימודית, ואולי גם מהבחינה הסוציאלקונומית.

בניגוד למצב הנוכחי, שבו מתקבל אלינו כל החפץ בכך, עלתה ההצעה שנשדר דימוי של בית ספר שקשה להתקבל אליו, דימוי אליטיסטי שימשוך אלינו את השכבות החזקות ויבטיח את איכותו של בית הספר, ואולי גם את גודלו. אין מדובר בהכרזה ישירה כי אנו רוצים בתלמידים חזקים בלבד, כי אם ביצירת דימוי כאמור.

כדי ליצור מצב זה עלינו לנקוט כמה צעדים: 1. ריכוז ההסברה לקראת ההרשמה בקרב הציבור החזק מבחינה סוציאלקונומית, ושיתוף מורי שתי החטיבות בהסברה זו. 2. הרחקה, של תלמידים, בעיקר בתום הלימודים בכיתה ט, שאנו משערים שלא יקבלו אצלנו תעודת בגרות מלאה ו/או שאין להם המוטיבציה הלימודית הדרושה למטרה זו. פירוש הדבר הוא שעלינו להפנות למשרד החינוך ולעיריית תל אביב דרישה בדבר הרחקתם של 30 תלמידים בקירוב מידי שנה (ולא כ־10 כפי שעשינו בשנים האחרונות).

לקראת שינוי זה עלינו לקחת בחשבון פתיחתן של כיתות חלשות מעטות ככל האפשר בחטיבה העליונה, אולי כיתת מב"ר או כיתה בגרותית אחרת בכל שכבת גיל, ואולי הימנעות מוחלטת מפתיחת כיתות חלשות אלה. ייתכן שהימנעות זו תגרור ירידה במשאבים הכספיים בטווח הקצר, אולם תמשוך אוכלוסייה חזקה, ולכן תביא איתה גם עלייה במשאבים הכספיים בטווחים הבינוני והארוך".

על פי, יוסי דהאן, אתר "העוקץ" 18.5.04

6

הוא כבר שילם לי...

"סבתא שלי אומרת שאנחנו עניים מדי ושאני צריך לעבוד בשנה הבאה".

"ואמך?"

"סבתא שלי היא שקובעת".

"אני יודע", אמר מר ברנאר וחשב רגע, ואחר כך חיבק את ז'אק בזרועותיו. "תקשיב, צריך להבין אותה, החיים קשים לה. שתיהן יחד גידלו אתכם, את אחיך ואותך, אז עכשיו היא מפחדת, זה טבעי. למרות המילגה יהיה נחוץ לעזור לך קצת, ועל כל פנים, במשך שש שנים לא תרוויח כסף. אתה מבין אותה?"

ז'אק הניע את ראשו מעלה־מטה בלי להביט אל מורהו.

"יפה, אבל אולי אפשר להסביר לה. קח את הילקוט שלך, אני בא אתך".

"אלינו?" שאל ז'אק.

"כמובן, אשמח לראות את אמך".

וכעבור שעה קלה לעיניו הנדהמות של ז'אק דפק מר ברנאר על דלת דירתם. סבתו פתחה להם כשהיא מקנחת ידיה בסינרה שחגורתו המהודקת מידי הבליטה את בטנה, בטן של אישה זקנה. למראה המורה נשלחו ידיה אל שערה לסרקו.

"שלום סבתא", אמר

מר ברנאר, "באמצע

העבודה מה? כרגיל.

באמת כל הכבוד לך..."

"אתה", אמר מר ברנאר לז'אק, "צא לרחוב וחכה לי שם".

"את מבינה", פנה אל סבתא, "אני רוצה להגיד עלי דברים טובים והוא עוד יכול לחשוב שזה אמת".

זאק יצא, ירד במרוצה במדרגות ונעמד בפתח הבית. עברה שעה והוא עוד עמד שם, הרחוב כבר התעורר לחיים, השמים הוריקו מבעד לפיקוסים, ואז יצא מר ברנאר מחדר המדרגות הגיח מאחורי גבו וגירד לו בראשו.

"זהו", אמר, "סיכמנו! סבתא שלך אישה לעניין. ואמך - אתה שומע", אמר, "אל תשכח אותה לעולם". "אדוני", הופיעה פתאום סבתא מהמסדרון. בידה האחת אחזה בסינרה וניגבה את עיניה "שכחתי משהו... אמרת שתיתן לז'אק שיעורי עזר".

"כמובן", אמר מר ברנאר, "וזה לא יהיה משחק, תאמיני לי".

"אבל לא נוכל לשלם לך".

מר ברנאר הסתכל בה בעיון, הוא החזיק את ז'אק בכתפיו, "אל תדאגי", וטלטל את ז'אק, "הוא כבר שילם לי". ומיהר והלך לו.

סבתא לחצה בידו של זאק לעלות אתו הביתה ובפעם הראשונה לחצה את ידו, חזק חזק, במין חיבה נואשת. "ילדון שלי אמרה ילדון שלי".

אלבר קאמי, אדם הראשון, מצרפתית: אילנה המרמן, תל אביב: עם עובד, 1995, עמ' 246

שוויון הזדמנויות

7

הרב רבי שלמה ישב על כיסא אביו והנהיג את עדתו בשלום ובמישור. התקין כמה תקנות טובות לעשירים ולעניים, לגדולים ולקטנים, לאנשים ולנשים...

לגדולים ולקטנים כיצד? יש אדם שאין לו לשלם שכר לימוד ולהביא את בניו לבית תלמוד תורה והוא מתבייש, שהרי יש שם לומדים בני עניים וידעו שהוא עני. העמיד הרב רבי שלמה מלמדים טובים בבית התלמוד תורה והיה מטפל עם תלמידים. נתקנאו בהם כמה בעלי בתים והתחילו מביאים את בניהם לשם, ולא ניכר דל בפני שוץ.

ש"י עגנון, "שני תלמידי חכמים שהיו בעירנו", בתוך: סמוך ונראה, ירושלים ותל אביב: שוקן, תשנ"ד, עמ' 37

יחסים

צדקה וצדק חברתי דרכי נתינה

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מורשת
תרבות יהודית ישראלית

2 יוסל'ה - קמצן קדוש

לפני יותר מארבע מאות שנה חי בעיר קראקוב שבפולין יהודי אחד, יוסל'ה שמו, שהיה עשיר מופלג וקמצן גדול. והיו אנשי הקהילה באים ונכנסים אצלו לבקש נדבה, וקיבלם יוסל'ה בסבר פנים יפות. ולאחר שהאכילם והשקם, היה יוסל'ה שואל בשלומם. והיו שופכים לפניו צרת נפשם ודלותם ומבקשים ממנו מעות להחיות נפשם ונפש ילדיהם. ומשמע יוסל'ה בקשתם היה משליכם מביטו בשאט נפש. בעקבות זאת, היו כל אנשי העיירה מתרחקים ממנו ולא דברוהו מטוב ועד רע. וכשהיה יוצא יוסל'ה השוק היו האנשים והנשים לועגים לו והילדים מיידים בו אבן. כשהגיעה שעתו ליפטר מן העולם, באו אצלו אנשי החברה קדישא ואמרו לו: "רבי יוסל'ה, הלא אינך לוקח את כספך לקבר. תן לנו דמי קבורה לצדקה, סך חמישים רובל ונקברך בקבר ישראל כדרך כל האדם". הזעיק פניו כנגדם יוסל'ה והשיב: "כל ימי הייתי לעצמי, אף כעת אינני צריך לכם". ויצאו מעמו זעופים וכעוסים. למחר נפטר יוסל'ה ונשארה גופתו מוטלת יום ויומיים ושלושה עד שריחם עליו מישוה, נטל גוייתו לבילה וקברו בשולי בית החיים.

משהגיע יום השישי בא אצל הרב הצדיק, רבי קלמן, עני מעניי העיירה לבקש צרכי השבת. תמה עליו רבי קלמן: "והרי דר אתה בעיר מזה עשרים שנה ומעולם לא בקשת נדבה ומה יום מיומיים?" השיב אותו עני: בכל יום שישי הייתי מוצא דמי הוצאות שבת על מפתן ביתי ואתמול לא קיבלתי כלום". ואחריו הגיע עני אחד ואחריו עוד אחד ועוד אחד ובפיהם כדברים האלו. מיד נתכרכמו פניו של רבי קלמן והחל בוכה וצועק: "יוסל'ה, יוסל'ה כיצד טעינו בך! סלח לנו שביישנוך. יוסל'ה, יוסל'ה קמצן קדוש!"

ביום ראשון כינס רבי קלמן תענית ציבור. בשעת פתיחת הארון, קרא הרב קלמן בקול נשבר: "מחל לנו יוסל'ה!" ובקוראו בקול גדול, נפל הרב אפיים ארצה. ויחשבו הכל כי השיב רבם את נשמתו לבוראו בעוון הקהל. ולא היא! שבשעה שנפתח הארון בא יוסל'ה אצל רב קלמן בחלום. מייד בקש ממנו רבי קלמן מחילה בשם הקהל על שאפילו לא ליווהו בקבורתו. חייך יוסל'ה והשיב: "לא, לא הייתי לבד, אתי הלך אברהם אבינו ויצחק ויעקב, יוסף הצדיק ואף דוד המלך הלך לפני והוא מנחם בנבל. וגם כעת אני יושב בגן העדן בין צדיקים וטהורים ולא חסר לי מאומה. אבל יודע אתה רבי קלמן! הייתי מוותר על כל תענוגי העולם הבא, אילו רק יכולתי פעם אחת, פעם אחת! לירד אל העולם הזה וליתן שוב צרכי שבת לעני. לימים ביקש רבי קלמן בצוואתו להיקבר בסמוך לקברו של יוסל'ה ועל גבי מצבתו של יוסל'ה נכתב: "פה נקבר יוסל'ה - קמצן קדוש".

מעובד על פי סיפורי רבי שלמה קרליבך, יחד כולם קדושה - סיפורים, הוצאת קול מבשר, עמודים 9-16

? מדוע בחר יוסל'ה בדרך זו?

3 ידיים קפוצות וידיים פתוחות

אמר רבי מאיר: כשאדם בא לעולם, ידייו הן קפוצות [סגורות] - כלומר כל העולם כלו שלי הוא, אני נוחלו [וירשנו]! וכשהוא נפטר מן העולם ידייו הן פשוטות [פתוחות], כלומר לא נחלתי מן העולם הזה כלום.

מדרש קהלת רבה, פרשה ה, פיסקה טו

1 מתן בסתר

למר עוקבא היה עני בשכונתו, והיה רגיל בכל יום לזרוק לו ארבעה זוזים בצינור הדלת. פעם אחת אמר [העני]: "אלך ואראה מי עושה עמי טובה זו?" אותו יום השתהה מר עוקבא בבית המדרש ובאה אשתו עמו [לחלק את הצדקה]. כיון שראה העני שהטו עצמם לדלת - יצא אחריהם. ברחו ונכנסו שניהם לתוך תנור גרוף. נכוו רגליו של מר עוקבא. אמרה לו אשתו: "תן רגליך על רגלי" [משום שרגליה לא נכוו]. חלשה דעתו [נפלה עליו רוחו]. אמרה לו: "אני מצויה בתוך הבית והנאתי קרובה לעניים". ומפני מה התחבאו שניהם בתוך התנור? משום שאמרו: נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים.

על פי תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף סז, עמוד ב

? מהי דרך הנתינה העדיפה יותר על פי הסיפור?

"מצליחנים תמיד מחפשים דרכים לעזור לאחרים. הלא מצליחים תמיד שואלים: 'מה יש בזה עבורי?'"

[ברין טרייס]

ציוצים

- צדק הוא דין, כשמוסיפים לו ה' נעשית צדקה- שהיא רחמים [רבי אורי מדובינסקי].
- כשנותנים צדקה צריך לשים ידו למטה עם הפרוטה בכפו, כדי שיקחנה העני ויראה כאילו העני נותן לו ולא יתבייש [רבי יודיה אבולעפיה].
- אמר רבי אלעזר: גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות [תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף מט, עמוד ב].
- ר' ינאי ראה אדם אחד שנתן זוז לעני בפרהסיא. אמר: מוטב שלא נתת לו, מעכשו שנתת לו ובישתו. [על פי תלמוד בבלי, מסכת חגיגה, דף ה, עמוד ב].

5 בסבר פנים יפות

"והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות" (משנה, מסכת אבות, פרק א, משנה טו). כיצד? מלמד שאם נתן אדם לחברו כל מתנות טובות שבעולם ופניו כבושים [נפולים] בארץ [שנותן בחוסר רצון], מעלה עליו הכתוב כאלו לא נתן לו כלום.

אבל המקבל את חבריו בסבר פנים יפות, אפילו לא נתן לו כלום - מעלה עליו הכתוב כאלו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם.

אבות דרבי נתן, פרק יג

6 מי עושה טובה למי?

יותר ממה שבעל הבית עושה [טובה] עם העני, העני עושה עם בעל הבית. שכן אמרה רות לנעמי: "שם האיש אשר עשיתי עימו היום בעז". לא אמרה "אשר עשה עמי [חסד]", אלא "אשר עשיתי עמו [חסד]"... הרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת!

מדרש רות רבה, פרשה ה, פיסקה ט

"רדף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וקבוד".

[משלי, פרק כא]

7 נתינה בדרך כבוד

"וּבִקְצָרְכֶם אֶת קִצְיֹר אֶרְצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֵךְ לְקַצֹּר וּלְקַט קִצְיֹרְךָ לֹא תִלְקֹט" (ויקרא יט, ט).

כוונת הפסוק שלא תכלה פאת השדה ותקח בידך הלקט לתתו בידך לעני, כי בכך הוא יתבייש. רק שתניח הפאה והלקט והם ילכו כלוקטים משלהם דרך כבוד... הזהר מלהראות כאילו אתה נותן לו, רק תניח הפאה ולקט ועוללות בשדה והם [העניים] ילכו אחר כך ולקטו בעצמם.

על פי פירוש רבי משה אלשיך, ויקרא יט, ט

4

הלא פרוס לרעב לחמך

...אופן נתינת מאכל לרעב; שלא תיתן לו פת שלימה, שכאשר יאכל ממנה יתבייש. אלא, מה שתתן לו, יהיה פרוס חתיכות-חתיכות, כי בזה לא יתבייש העני לאכול. וגם כשיראה [העני] שהביאו לפניו פרוסות, יאמר [יחשוב לעצמו] כי הם מה שנותרו לבעל הבית ממאכלו ולא חסר ממאכלו ומאכל בני ביתו כולם. כי כל זמן שיחשוב העני שהביאו לפניו קל וקטון בעיני בעל הבית, תתמעט בושתו ויאכל בלא בושה.

על פי רבי רפאל בירדוגו, רב פנינים: דרשות לשבתות, למועדים ולפטירת החכמים, קובלנקה, תש"ל

? חשבו על דרכים נוספות שבהן ניתן "לפרוס" לעני.

"יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: 'יהי ביתך פתוח לרוחחה, ויהיו עניים בני ביתך...'".

משנה, מסכת אבות, פרק א, משנה ה

6 נתינה בתבונה

אם אתה רק רוצה "להרגיש טוב" כי עזרת למישהו או לארגון כלשהו, תוכל "להרגיש טוב" גם אם תיתן שטר של דולר אחד או מטבע של שקל אחד לאנשים רבים ככל האפשר. אבל תורם נכון, הרוצה לסייע באמת, צריך לחוש מעורבות אישית ותחושת שותפות עם הארגון שהוא תורם לו או עם האנשים הנעזרים על ידיו... ככל שאדם מעורב יותר, כך גדלה יכולתו להבין נושאים שונים, ואת המצוקה הכרוכה בהם, בצורה מעמיקה יותר, ולסייע בתבונה. וככל שאדם נכון יותר באופן שבו הוא תורם, כך יקדים להפוך שותף לאלפי ישראלים המנסים ליצור חברה טובה יותר.

פגשתי הרבה יהודים - אמידים ולא כל כך אמידים - שביקרו בישראל ותרמו כאן, אבל רק קומץ מהם הבין לאשורה את אמונות הנתינה. לא היה לזה שום קשר לגודל התרומה שתרם: יכולתי להבחין מיד למי היה איכפת באמת ולמי לא; מי היה מעורב וביקש פרטים; מי נתן בגלל כבוד אישי ולא מתוך עניין. בסגנון הנתינה, אם כן, טמון ההבדל. רובנו למדנו את חשיבות הנתינה מהורינו. אבל כמה מאתנו באמת למדו כיצד לתת? כמה מאתנו התנסו באושר שבנתינה, ובקרבה החברית המיוחדת עד מאוד שהיא מעניקה?

אליעזר דוד יפה, נתינה בתבונה: המדריך הישראלי לעמותות ולארגונים מתנדבים, ירושלים: הוצאת גפן, 2000

? השוו את עמדת פרופ' יפה לעמדות השונות המוצגות בגיליון לגבי דרכי הנתינה. לאיזו עמדה אחרת המוצגת עמדתו קרובה ביותר?

"עוצמת הנתינה גדולה מן הקבלה. מה שאנו מקבלים, עשוי להספיק. אולם מה שאנו נותנים, יוצר חיים".
[שי וייסברג]

1 השקעה בטוחה

אמרו עליו על ר' טרפון שהיה עשיר גדול, ולא היה נותן מתנות לאביונים.

פעם אחת מצאו עקיבא,

אמר לו [ר' עקיבא]: "רבי רצונך שאקח [אקנה] לך

עיר אחת או שתים?"

אמר לו [ר' טרפון]: "הן".

מיד עמד ר' טרפון ונתן לו ארבעת אלפים דינרי זהב, נטלן ר' עקיבא וחילקן לעניים.

לימים מצאו ר' טרפון,

אמר לו: "עקיבא, היכן העיירות שלקחת לי?",

תפסו בידו והוליכו לבית המדרש, והביא ספר תהלים והניחו לפניהם,

והיו קורין והולכין עד שהגיעו לפסוק זה,

"פֶּגַר נָתַן לְאֶבְיוֹנִים צֶדֶקְתּוֹ עֲמֻדַת לְעַד קִרְנוֹ

תָּרוֹם בְּכָבוֹד" (תהלים קיב, ט).

עמד ר' טרפון ונשקו על ראשו,

אמר לו [ר' טרפון]: "רבי אלופי, רבי בחכמה, ואלופי בדרך ארץ".

מסכת כלה, פרק א, הלכה כא

? על פי סוף הסיפור, מדוע לדעתכם נמנע רבי טרפון לתת מתנות לאביונים?
? מה לימד אותו רבי עקיבא?

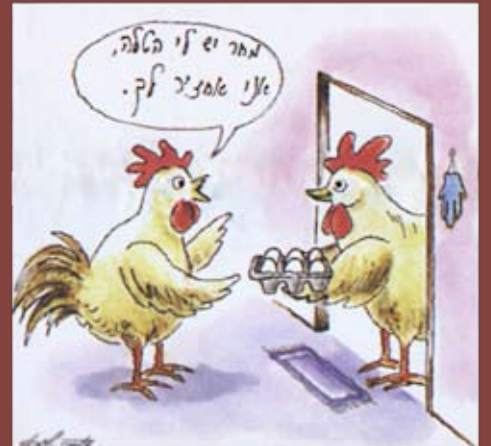
"הנותן צדקה זוכה רק בפעם שנותן כי מה שנתן כבר הלך לו. אבל המלווה, הקרן קיימת לו והצדקה שלו מחזיקה לעד".
[הרב שלמה אדלמן]

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף נ, עמוד א

3

אמר רבי אילעא: באושא [שם מקום] התקינו [החליטו], המבזבז [התורם כספו לצדקה] – אל יבזבז יותר מחומש [חמישית מכספו]... שמוא יצטרך לבריות.

7

"אֲטוּמוֹת הֵן מֵאֵז לְקוֹל הָרֵעִב אֲזִי נָגִיד וְנָדִיב. אֶךְ לְמָה אֶבְיֹן לֹא רָאָה לֵלֵב שֶׁל אֶבְיֹן אֲחִיו!"
(רחל)

"צדקה יש לתת בלב ולא ביד".
[הנרייטה סאלד]

4

שמונה מעלות הצדקה לרמב"ם

- שמונה מעלות יש בצדקה, זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה, זה המחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה, כדי לחזק את ידו, עד שלא יצטרך לבריות לשאול, ועל זה נאמר: והחזקת בו גר ותושב וחי עמך (ויקרא כב, לה) כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך.
- פחות מזה, הנותן צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה, כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש, שהיו הצדיקים נותנים בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסים ממנה בחשאי; וקרוי לזה, הנותן לתוך קופה של צדקה, ולא יתן אדם לתוך קופה של צדקה אלא אם כן יודע שהממונה נאמן וחכם ויודע להנהיג כשורה כר' חנניה בן תרדיון.
- פחות מזה, שידע הנותן למי יתן ולא ידע העני ממי לקח, כגון גדולי החכמים שהיו הולכין בסתר ומשליכין המעות בפתחי העניים, וכזה ראוי לעשות ומעלה טובה היא אם אין הממונין בצדקה נוהגין כשורה.
- פחות מזה, שידע העני ממי נטל ולא ידע הנותן, כגון גדולי החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהן ומפשילין לאחוריהן ובאין העניים ונוטלין כדי שלא יהיה להן בושה.
- פחות מזה, שיתן לו בידו קודם שישאל.
- פחות מזה, שיתן לו אחר שישאל.
- פחות מזה, שיתן לו פחות מן הראוי בסבר פנים יפות.
- פחות מזה, שיתן לו בעצב.

רמב"ם, הלכות מתנות עניים, פרק י, הלכות ז-יד

"אחד הפיצויים היפים ביותר של החיים, שאין אדם יכול ברצינות לעזור לאחר, בלי לעזור לעצמו".
[רלף וולדו אמרסון]

5 ארבע מדות (תכונות) בנותני צדקה

"האומר: 'איני מתפרנס משל אחרים'. שוקדין עליו [מתאמצים] ומפרנסין אותו ונותנין לו [כסף] לשום מלוה [כהלוואה], וחוזרין ונותנין לו [את כספי ההלוואה] לשום מתנה - דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: נותנין לו לשום מתנה וחוזרין ונותנין לו לשום מלוה [אם לא רצה לקבל מתנה], רבי שמעון [אומר]: אומרים לו הבא משכון [כנגד ההלוואה] כדי לגוס [לפייס] את דעתו [שייראה כהלוואה]".
(תוספתא, מסכת פאה, פרק ד, הלכה יב).

ספרא, פרשת בהר, פרשה ה

"אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש: גדול המלווה יותר מן העושה צדקה, ומטיל בכיס יותר מכולן".
[תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף סג, עמוד א]

8 ציוצים

- "מצווה להלוות עני בשעת דוחקו שנאמר (שמות כב, כד) 'אם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֹנִי עִמָּךְ...' ואפשר לרמוז המצוה הזאת בפסוק 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח), כי 'ואהבת' ראשי תיבות ועני בשעת הדוחק אותו תלוה (על פי ר' ישראל אביחצירה [בבא סאלי], אהבת ישראל).
- "פוסל אני את יסוד הצדקה. אופייני הוא שבשום עם ולשון לא רבו כל כך מעשי צדקה ומספר פושטי יד כמו אצל היהודים. בולט הדבר שיש קשר בין שני החזיונות האלה. הצדקה מקלקלת את אופיו של העם" (בנימין זאב הרצל).
- החיים הם הלוואה שיום אחד ניאלץ להחזירה, בתוספת ריבית. והריבית היא לעשות את העולם מעט טוב יותר מן העולם שאליו נכנסנו (אליעזר דוד יפה).

יחסים הורים וילדים

1

תחילתו של רבי אליעזר

מעשה ברבי אליעזר שהיו אחיו חורשים במישור, והוא חורש בהר. נפלה פרתו ונשברה. אמר: "לטובתי נשברה פרתי". ברח והלך אצל רבן יוחנן בן זכאי. והיה אוכל קוזוזות [גושים] אדמה עד שעשה פיו ריח רע. הלכו ואמרו לרבן יוחנן בן זכאי: "ריח פיו של ר' אליעזר קשה". אמר להם: "כשם שהבאיש ריח פיו על התורה כך יהיה ריח תלמודו הולך מסוף העולם ועד סופו".

? מדוע ברח רבי אליעזר מבית אביו?

לאחר ימים עלה אביו לנדותו מנכסיו. מצאו יושב ודורש וגדולי המדינה יושבין לפניו: בן ציצית הכסתי וניקודימון בן גוריון ובן כלבה שבוע. אמר לו אביו: לא עליתי בני אלא לנדותך מנכסיי, עכשיו הרי כל נכסיי נתונים לך במתנה!". אמר [ר' אליעזר לאביו]: "הרי הן עלי חרם. אלא שווה בהם לאחיי".

? מה טיב היחסים בין בני משפחת הורקנוס בתחילת הסיפור ובסופו?

רבי אליעזר בן הורקנוס
תנא בדור השני לתנאים. ידוע גם בכינויו 'רבי אליעזר הגדול'. היה מפורסם בזיכרונו המופלג, ועליו נאמר "בור סוד שאינו מאבד טיפה" (אבות ג, ח). היה מגדולי תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי ורבו הגדול של רבי עקיבא. רבי אליעזר עמד במרכז של הדרמה הגדולה "תנורו של עכנאי" (מסכת בבא מציעא, דף נט, עמוד ב) שבה חלק על חכמים, התעקש לעמוד על דעתו ולא קיבל את דעת הרוב ולבסוף נודה.

בראשית רבה, פרשת לך לך, פרשה מא

משלי, פרק א, פסוקים ח-ט

3
"שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אִמְךָ.
כי לִוִּית חֵן הֵם לְרֹאשְׁךָ וְעֲנָקִים לְגִרְגְּרֹתֶיךָ."

4 לא אכפת מאבא

אל הרבי מקוצק בא איש אחד והתאונן על בניו שאינם תומכים בידו, על שום שמחמת זקנותו אינו יכול עוד להתעסק באומנותו. "תמיד יגעתי בשבילים. ועתה אינם משגיחים בי". נשא הרב עיניו למרום ושתק. "כך הוא", אמר אחרי כן בלחש, "האב משתתף בצער הבנים, אבל הבנים אינם משתתפים בצער האב".

מרטין בובר, אור הגנוז, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב תשל"ט, עמ' 434

על פי מדרש תנחומא, שמות, פרשת יתרו, סימן ב

6

לאכזב את אבא

באחת השיחות אף מצא לנכון [אבי] לומר לי - ובכמה טאקט וחכמה עשה זאת! - שכאשר אשוב הביתה ואטול לידי את המשק, אין בדעתי כלל להתערב בהנהלתו. "אתה תהיה המנהל", אמר לי, והוסיף: "אשמח לעזור לך בכל אשר תבקש". דומני כי כרסמו בלבו חששות שמא אישיותו החזקה, הדומיננטית, לעתים כבדת'היד, היא שגרמה לבניו שיעזבו את כפר תבור; שצלו הגדול הוא שהבריחם למרחקים כדי לפתח את מלוא אישיותם. אני סבור שזאת היתה הסיבה לעזיבת אִחִי. אבל זו בלי ספק, היתה סיבת זהירותו בהתנהגותו כלפי. הוא עשה מה שלאל ידו כדי להחזיקני בביתו ועל אדמתו, אשר ארש לו [טיפח] ביסורים כה רבים ואשר עבד בכל מאודו ובכל כוח אהבתו הגדולה אליה. והנה היה עלי לבוא ולומר לו, שגם חלומי זה האחרון, אינו אלא חלום, וכי צעיר אפרוחי עומד אף הוא לנטוש את קנו: שלא זו בלבד שלא יהיה כפי שקיווה, שבט של פייקוביצ'קים על אדמת אום אג'בל, אלא שספק גדול הוא אם בכלל יישאר איזה פייקוביץ' על אדמתו של מייסד השושלת, שנתפרקה בטרם היתה לשושלת. ואני אהבתי את אדמתו של פייקוביץ', את כפר הולדתי, את השדות והנופים שהייתי קשור אליהם בעבותות עזים וחזקים כל כך; ואהבתי את אבי, הערצתי את אישיותו הסלעית והרגישה ועל כן כה קשה היה לי, עד כאב ממש, להתיצב לפניו ולהכאיב לו. ידעתי כי אין מנוס, שיהיה עלי לעשות זאת, משום שהכרתי ושאיפתי להימנות עם מיסדיו של קיבוץ חדש וצעיר היו נחרצות וחד-משמעיות אף הן. מטולטל בין אהבתי אליו להכרתי, בין חובותי כלפיו לשאיפתי, מצאתי את עצמי נתון בחיבוטי נפש מיסרים ומכאיבים ביותר. הגיעה השעה לבשר לו את הבשורה המרה. ביום שלא נועד לביקורי בית חבשתי את סוסתי ודהרתי לעבר כפר תבור.

יגאל אלון, בית אבי, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1975, עמ' 180-179

7

אל תשמע בני, דוד שמעוני

אל תִּשְׁמַע, בְּנִי, אֶל מוֹסֵר אָב
וּלְתוֹרַת אִם אֶל אִיֵּן תֵּט,
כִּי מוֹסֵר אָב הוּא: "עוֹ לְקוֹ..."
וּתּוֹרַת אִם: "לֹאֵט, לֹאֵט..."
וְסוֹפֵת אָבִיב דּוֹבְרָה בֵּן:
"הִקְשִׁיבָה, אִישׁ, לְשִׁיר הַבֵּן!"

לְשִׁיר הַבֵּן וּלְשִׁיר הַבֵּן,
הִבָּא מִבְּעַד עֲדָפֶל עֵב...
וְדַרְס לָךְ שָׁבִיל, וְסוֹרָה מִן
הַדְּרָךְ, הִלֵּךְ בָּהּ הָאָב,
כִּי לָמָּה תִּחְטָא אֶל הַדּוֹר,
דּוֹר עֲתִיד כְּחֹק מוֹצֵף אוֹר?"

בְּלִילָה קָר, בְּלִיל אֶדָר,
בִּישוֹן הָאֵם, בִּישוֹן הָאָב,
הִתְשַׁמַּע, אִיךָ הָרַח לְשׁ
אֶת לְשִׁיר הַבֵּן, לְשִׁיר גִּיל וְקָרָב?
בְּלִילָה קָר, בְּלִיל אֶדָר,
הִקְשִׁיבָה אִיךָ הָאָבִיב לְשׁ...

פורסם לראשונה בכתב
העת "התקופה", כרך ז
(תר"פ), עמ' 411

5 איפה אבא ?

בן היה רוכב על כתף של אביו, והיה [הבן] רואה דבר של חפץ ואומר לו: "קח לי" והוא לוקח לו, פעם ראשונה, שניה ושלישית. רואה [הבן] אדם אחר, אמר לאביו: "ראית אבי?" אמר לו אביו: "אתה רכוב על כתפי וכל מה שתבקש אני לוקח לך, ואת אומר ראית אבי?!"

יחסים

הורים וילדים

4 אמר רב יצחק: באושא [שם מקום] התקינו שיהא אדם מתגלגל [מוותר] עם בנו עד שתיים עשרה שנה, מכאן ואילך יורד עמו לחייו.

תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף נ, עמוד א

5 כשקיבל רבי נח את ההנהגה במקום אביו רבי מרדכי מלכוביטש,

ראו תלמידיו שהוא נוהג בכמה דברים שלא כאביו. ושאלוהו על כך.

"אני נוהג", השיב, "ממש כאבי. מה הוא לא חיקה אחרים, אף אני כך".

מרטין בובר, אור הגנוז, ירושלים ותל אביב: הוצאת שוקן, תשל"ט, עמ' 346

"כבד את אביך ואת אמך למען לא יקצרו ימך".

[שמעון צבר]

6 המגדל נקרא אב

יתומה שהיתה מתגדלת אצל אפוטרופוס והיה אדם טוב ונאמן וגדלה ושמרה כראוי.

בקש להשיאה. עלה הבלבר לכתוב הכתובה. אמר לה: "מה שמך?"

אמרה: "פלוגית".

אמר לה: "ומה שם אביך?"

התחילה שותקת.

אמר לה אפוטרופוס שלה: "למה את שותקת?" אמרה לו: "מפני שאיני יודעת לי אב אלא אותך".

שהמגדל נקרא אב ולא המוליד.

מדרש שמות רבה, פרשה מו, פסקה ה

1 חזור על עקבי

עקבניא בן מהללאל העיד ארבעה דברים. אמרו לו: "עקבניא, חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר ונעשך אב בית דין לישראל". אמר להן: "מוטב לי להקרא שוטה כל ימי, ולא לעשות נשעה אחת רשע לפני המקום, שלא יהיו אומרים, בשביל שררה חזר בו".

[...]

בשעת מיתתו אמר לבנו: "בני, חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר": אמר לו: "ולמה לא חזרת בך?" אמר לו: "אני שמעתי מפי המרבים [הרבים], והם שמעו מפי המרבים. אני עמדת בשמועתי, והם עמדו בשמועתן. אבל אתה שמעת מפי היחיד, ומפי המרבין. מוטב להניח דברי היחיד, ולאחוז בדברי המרבין".

אמר לו: "אבא, פקוד עלי לחברך".

אמר לו: "איני מפקיד".

אמר לו: "שמא עולה מצאת בי?"

אמר לו: "לא. מעשיך יקרבוד ומעשיך ירחקוד".

משנה, מסכת עדויות, פרק ה, משניות ו-ז

8 האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות; ויש אומרים: אף להשיטו במים; רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות – מלמדו ליסטות.

תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף כט, עמוד א

"ילדים קטנים - צרות קטנות; ילדים גדולים - צרות גדולות".

[פתגם עממי ביידיש]

3 הבן הפיקח

אמר אליהו:

פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאני אדם אחד [...]

אמר לי: מקרא [התורה שבכתב] ניתן לנו מהר סיני, משנה [התורה שבעל פה] לא ניתן לנו מהר סיני.

ואמרתי לו: בני, והלוא מקרא ומשנה מפי הגבורה [האל] נאמרו.

ומה [ההבדל] בין מקרא למשנה?

משלו משל, למה הדבר דומה -

למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים, והיה אוהבן אוהבה גמורה,

ונתן לזה קב [כמות מסוימת של] חיטין, ולזה קב חיטין, לזה אגודה [חבילה]

של פשתן, ולזה אגודה של פשתן.

הפיקח שבהן מה עשה?

נטל את הפשתן וארגו מפה, ונטל את החיטין ועשאן סולת. ביררה, טחנה, ולשה ואפה,

וסידרה על גבי השולחן, ופרס עליה מפה, והניחה עד שבא המלך.

והטיפש שבהן לא עשה ולא כלום.

לימים בא המלך בתוך ביתו ואמר להן: בני, הביאו לי מה שנתתי לכם.

אחד הוציא את [פת] הסולת על גבי השולחן ומפה פרוסה עליו, ואחד

הוציא את החיטין בקופה [בשק], ואגודה של פשתן עליהן,

אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה!

הניי אומר: איזה מהן חביב [מי מבין הבנים עדיף]?

זה שהוציא את השולחן ואת [פת] הסולת עליו.

אליהו זוטא, מהדורת איש שלום, פרשה ב

2

אבי היה אלהים ולא ידע. הוא נתן לי את עשרת הדברות לא ברעם ולא ברעם, לא באש

ולא בענן אלא ברכות ובאהבה. והוסיף לטופים והוסיף מלים טובות, והוסיף "אנא" והוסיף "בבקשה". וזמר נכור ושמור

בנגח אחד והתחנן ובכה בשקט בין דבר לדבר,

לא תשא שם אלהיך לשווא, לא תשא, לא לשוא,

אנא, אל תענה ברעך עד שקר. וחקק אותי חזק ולחש באזני, לא תגנב, לא תנאף, לא תרצח. ושם את כפות ידיו הפתוחות

על ראשי בבכרת יום כפור. כבד, אהב, למען יאריכא ימך

על פני האדמה. וקול אבי לבן כמו שער ראש.

אחר כך הפנה את פניו אלי בפעם האחרונה

כמו ביום שבו מת בזרועותי ואמר: אני רוצה להוסיף

שנים לעשרת הדברות:

הדבר האחד עשר, "לא תשתנה"

והדבר השנים עשר, "השתנה, תשתנה"

כך אמר אבי ופנה ממני והלך

ונעלם במרחקיו המאירים.

יהודה עמיחי, מתוך: פתוח סגור פתוח, הוצאת שוקן, תל אביב, עמ' 58

"ילדים יונקים את אמם כשהם קטנים ואת אביהם כשהם גדולים".

[אשר ברש]

9 אהבה אמיתית

מדי אזכרה את אבי, איזה

רגש של נועם ושל צער תוקף

אותי. אני אהבתי את אבי הייתי

מכבד אותו, וגם הוא אהב אותי

ויכבדני, ויחד עם זה היינו

מצערים זה את זה תמיד [...]

ואיזו טרגדיה עמוקה הייתה

באהבתו אותי, את בנו, שאיני

הולך בדרכיו! אני ידעתי כמה הוא

אוהב את מצוות התורה, כמה נזהר

בקיומן, וכמה חזק ואמיץ הוא

באמונתו באלוהים, אלוהי ישראל!

וכמה הוא מצטער על שאני מזלזל

בהן, על שאיני מאמין!... ואני הייתי

מצטער תמיד בצערו, אבל מה

יכולתי לעשות?... אמנם בפניו

נזהרתי מאוד מחלל את קודשיו, אבל

ממבטו החודר לא נכחדה אדישותי

לענייני הדת, לענייני שמים, ואף-

על-פי-כן היה אוהב אותי אהבה

עזה, אהבה אמיתית. [...]

מתוך: אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ (אז"ר), קדיש יתום, כתבים מקובצים, ועד הויכל, כרך א סיפורים

7 אל תסביר לי

אם לא שאלתי;

אל תקרא לי באמצע משחק.

ביחוד אם רק התחלתי;

דברים שאני לא אוהב -

אל תכריחו אותי לאכול;

וכשאני רוצה לעזור

אל תגיד: "זה אתה לא יכול!"

אל תצעק עלי

לפני כלם;

ואל תקחו אותי לאנשים

שאין לי מה לעשות אצלם.

יהודה אטלס, והילד הזה הוא אני, ירושלים: הוצאת כתר, 1977, עמ' 63

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מורשת
תרבות יהודית ישראלית

יחסים

צדקה וצדק חברתי קו העוני

לפי צרכיו...

"די מחסורו" - אל תתן לו [לעני] כשיעור סעודתך [כפי שאתה רגיל לתת לעצמך], שבוודאי אינך דומה לו. אתה, שביתך מלא כל טוב ואינך צריך לאכול הרבה כדי לשבוע. מה שאין כן העני שביתו ריק. ולכן אמר הכתוב שתתן לעני "די מחסורו", ולא על פי הערכתך את צרכיך אתה אלא "אשר יחסר לו" - לפי צרכיו של העני. שהוא רעב וצמא וצריך לאכול הרבה ולשתות הרבה. כי אין צרכיו של מי שיש לו אוכל בשפע דומים למי שאין לו כלום.

על פי רבי אליהו הצרפתי מפאס

בתוך נייר עיתון סילים: קובי אוז לחן: מרוקאי כפרי

הנה אנשים מגולגלים בתוך נייר עיתון, חיים בתוך קופסה של שימורים אצלנו במטבח. ובמטבח על השולחן יש איש בתוך קנקן מציץ מהזנבות. ויום אחד נורה מתוך תותח. ובתותח יש אנשים שמקבלים סטירה, זקנים ותינוקות, ליד בקבוק שבור מחוף הים. ליד הים יש אנשים קופצים מבניינים. סיפור על זה בדיחה וצוחקים אצלנו בסלון. ובסלון שלנו אנשים מסוג חדש חיים בתוך שמירה ליד רמזור מתחת איזה קו. אה יא לא עלינו, הנה זה בא, הנה זה בא, גם אלינו. אה יא לא עלינו, הנה זה בא, הנה זה כאן, גם אצלנו. יש מדינה שמתחבאת מתחת איזה קו ויש סטטיסטיקה שונתבה בתוך נייר עיתון. יש אנשים מגולגלים בתוך נייר עיתון...

"אחד הדברים המוזרים ביותר בחיים הוא שהעניים, הזקוקים לכסף יותר מהכל, לעולם אין להם אותו".
[פינלי פטר דיין]

1 די מחסורו

תנו רבנן: "די מחסורו" (דברים, טו ח) - אתה מצווה עליו לפרנסו, ואין אתה מצווה עליו לעשרו. "אשר יחסר לו" (שם) - אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו, ועבד לרוץ לפניו. פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ [הלל בעצמו] לפניו שלשה מילין.

? מהו "קו העוני" לפי הלל הזקן?

בשכונתו של מר עוקבא היה עני שהיה רגיל לשלוח לו ארבע מאות זוז בכל ערב יום כיפור. יום אחד, שלח [מר עוקבא] את הכסף בידי בנו. חזר הבן ואמר לאביו: "אותו עני אינו זקוק לכסף". אמר לבנו: "מה ראית?". אמר בנו: ראיתי שמוזלפים [מתזים] לו יין ישן על הרצפה [לבישום הבית]. אמר מר עוקבא: מפונק הוא כל כך [וזקוק להרבה כסף]! כפל את סכום המעות ושלח אל העני.

על פי תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף סז, עמוד ב

? מדוע האב אינו מקבל את דעת הבן?

"זכור את העניים - זה לא עולה כלום".
[ריש בלינס]

פי יִהְיֶה כֵךְ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. לֹא תֹאמַץ אֶת לִבְכֶּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאַחֶיךָ הָאֶבְיוֹן. כִּי פֶתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ לוֹ, וְהֶעֱבַט תַּעֲבִיטֵנּוּ, דֵּי מַחְסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ.

דברים, טו, ז - ח

4

קו העוני

כָּאֵלּוּ אֶפְשָׁר לִמְתַּחַם קו וְלוֹמַר: מִתְחַתִּי הָעֶנִי. הִנֵּה הַלָּחִם שֶׁבִּצְבָּעֵי אָפֹר זֻלָּים נִהְיָ שָׁחַר וְהִזִּיתִים בְּצִלְחַת קֶטְנָה עַל מִפְתַּת הַשּׁוּלְחָן. בְּאֹוִיר, עֶפֶז יוֹנִים בְּמִטָּס הַצִּדְעָה, לְצִלְלִי הַפֶּעַמּוֹן שֶׁבִּד מוֹכֵר הַגָּפֶט בְּעֶגְלָה הָאֲדוּמָה, וְהָיָה גַם קוֹל הַנְּחִיטָה שֶׁל מְגָפֵי הַגּוֹמִי בְּאֲדָמָה הַבּוֹצִיט. הִיִּיתִי יָלֵד, בְּבֵית שְׁקָרָאוּ לוֹ צָרִיף, בְּשִׁכּוֹנָה שֶׁאֲמָרוּ עָלַי מַעֲבָרָה. הִקְוֵה הִתְחַיֵּד שְׂרָאִיתִי הָיָה קו הָאָפֶק וּמִתְחַתִּי הַכֹּל נִרְאָה עֶנִי.

"ייתכן שהעשיר לא יזכה לעולם לנן עדן, אך העני כבר מרצה את עונשו בגיהנום".

[אלכסנדר צייס]

? האם ניתן להגדיר עוני או רק לתארו?

6 להיות עני

להיות עני זה...

לכבות את החימום באמצע החורף כי אמא לא יכולה לשלם את חשבון הגז. להסתפק בשתי שמיכות לשבע המשפחות במשפחה. לרצות להתגאות במקצוע של אבא - רק שהוא לא מוצא עבודה. לנעול נעליים שמישהו זרק לפח... פקיד ששואל את אמא יותר מידי שאלות וגורם לה לבכות.

3 לא כל האצבעות שוות

התורה מצווה "לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך", [מפני ש] אם תקשה [תאמץ] את לבך - ידך תסגר, [ונשהיד סגורה] אז האצבעות שוות, ואז תאמר "לו לך תעבוד כמוני!". אלא "כי פתח תפתח את ידך לו", ואז תראה האצבעות שיש בניהן גדולים וקטנים, [ותבין] כך ברא הקדוש ברוך הוא בבני האדם גדולים וקטנים [עשירים ועניים] וזה חי מזה... על פי רבי ישועה ללום, ליקוטי אהרן, דרשה יז, אוצרות המגרב, הספרייה הספרדית, מכון בני יששכר, ירושלים תשס"ב

5 "הכי כואב שבסוף גם בתי תהיה אישה ענייה"

אומרת דליה פרץ, מאז שבתה ליאל פרץ, בת 11 וחצי מדמימנה, לקתה בסוכרת נעורים. אוכלת רק לחם וגבינה, אוכל אחר אין. המזון שמחלקים בעמותות ובבתי התמחווי לא מתאים לה. תרופות וציוד רפואי היא מקבלת בהקפה, או משכנה שמנדבת לה שאריות. לביקורות אצל הרופא בבית החולים סורוקה היא לא מגיעה. גם כסף לאוטובוסים - אין.

על פי מעריב, 8.12.2004

יחסי

צדקה וצדק חברתי קו העוני

2 מי שיש לו מאתים זוז, לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, היו לו מאתים [חסר] פחות דינר, אפילו [אלף בנ] אדם נותני... לו אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כליו.

מי שיש לו מזון שתי סעודות [ביום] לא יטול מן התמחוי.
מזון ארבע עשרה סעודות [בשבוע] לא יטול מן הקופה [של צדקה].

משנה, מסכת פאה, פרק ח, משנה ז

3 פנים שונות לעוני

שבעה שמות נקראו לו:
עני, אביון, מסכן, רש, דל, דך, מך.
עני – כמשמעו.
אביון – שהוא מתאווה לכל.
מסכן – שהוא בזוי לפני הכל,
רש – שהוא רש [מרושש] מן הנכסים.
דל – שהוא מדולדל מן הנכסים.
דך – שהוא מדוכדך; רואה דבר ואינו אוכל, רואה דבר ואינו שותה.
מך – שהוא מך [נמוך, שפל] לכל, עשוי כאסקופה [כמדרגה] התחתונה.

לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם: "וְכִי יִמּוֹךְ אָחִיךָ [ומָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִסְקִיתָ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב נְחִי עִמָּךְ] (ויקרא כה, לה).

על פי מדרש ויקרא רבה, פרשה לד, פיסקה ו

? איזה מהשמות מבטא את מצבו החמור ביותר של העני, לדעתכם?

1 משני צידי הקו

לתלמיד אחד, מתלמידי רבי

היו [בכל רכושן] מאתים זוז פחות דינר. והיה רבי רגיל להפריש לו מעשר עני. הייתה עינם של תלמידי רבי צרה באותו עני, [נתנו לו צדקה בשווי דינר] והשלימו לו את הדינר החסר.

[לימים], בא רבי כדי לתת לו מעשר עני. אמר לו התלמיד העני: "רבי יש לי כסף בשיעור מאתים זוז [ואיני זכאי לצדקה]".

אמר [רבי]: "זה – מכת פרושים!" רמז רבי לתלמידו, והכניסו אותו לחנות, ואכלו על חשבונו של אותו עני והחסירו ממנו דינר ונתנו לו רבי מעשר עני.

על פי תלמוד ירושלמי, מסכת פאה, פרק ח, הלכה ז

? מה המסר שהעביר רבי לתלמידיו?

"היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה".

[תלמוד בבלי, מסכת נדרים, דף פא, עמוד א]

דינר = זוז
סכום של מאתיים דינר
הוערך כסכום המספק מזון ומלבוש לאדם למשך שנה שלמה.

מעשר עני
מעשר (עשירית) מהיבולים הניתן לעניים בשנה השלישית והשישית במחזור שמיטה.

מכת פרושים
פרושים הם אנשים המתיימרים לנהוג בצדיקות מופלגות ולדקדק במצוות. 'מכת פרושים' הוא ביטוי שמשמעותו, בהקשר של הסיפור שלפנינו, אנשים צבועים שבמסווה של נתינת צדקה ביקשו למנוע מהתלמיד העני לקבל את המגיע לו.

"כאשר העוני נכנס דרך הדלת, בורחת האהבה דרך החלון".

[מפתגמי יהודי עיראק]

"עני עירך ועניי עיר אחרת - עניי עירך קודמין".

[תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף עא, עמוד א]

סדד "קו העוני"

בשנת 2012 - לאדם יחיד - 2,820 ש"ח
למשפחה בת ארבע נפשות - 7,219 ש"ח

בדיחותא

בבית הספר הטילו על ילדי הכיתה לכתוב חיבור על הנושא: "משפחה ענייה". אחת הילדות, בתו של בעל מפעל עשיר, פתחה את חיבורה כך: "היו הייתה משפחה ענייה. האמא הייתה ענייה, האבא היה עני, הילדים היו עניים, השוער היה עני, הנהג היה עני, העוזרת הייתה ענייה, הגנן היה עני. כולם היו עניים".

מתוך לקט בדיחות אמריקני

"כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס".

[תלמוד ירושלמי, מסכת תרומות, פרק ח, הלכה ד]

5 קיום בכבוד

המדינה הודיעה כי אינה יכולה לקבוע סכום כספי המספיק "לקיום מינימלי בכבוד". כך עולה מהתשובה שהגישה פרקליטות המדינה לצו על תנאי שהוציא בג"ץ.

המדינה השיבה במסגרת דיון בעתירה, שהגישו ארגונים חברתיים בעקבות הקיצוץ בקצבאות הבטחת הכנסה, במסגרת חוק ההסדרים לתקציב 2003. לטענת הארגונים, הקיצוץ הביא לכך שמשפחות רבות אינן יכולות להתקיים בכבוד.

6 "משכיל אל דל", הרב עדו רכניץ

במדינת ישראל נקבע קו העוני על 50 אחוזים מההכנסה החיצונית לאדם בודד, ומי שנמצא מתחת לקו העוני מוגדר עני. מדד זה משקף בעצם את הפערים בחברה, דהיינו את חוסר השוויון ולא את המחסור של הפרט. רוצה לומר, מדד זה אינו מודד מחסור או מצוקה, אלא את גודל הפער בין העניים למעמד הבינוני.

בשנים 1997-2001 עלתה רמת החיים של כל אזרחי המדינה, עניים ושאינם עניים. ואולם, רמת החיים של מי שאינו עני עלתה יותר מזו של העניים, ולכן מדד העוני, המודד חוסר שוויון, הראה גידול במספר העניים.

קו העוני אמור למדוד את היקף העוני, או את המצוקה הכלכלית, אולם, מוטמעת בו גם השקפת עולם, החורגת מטיפול בבעיית העוני.

מדד חוסר השוויון מניח שחוסר שוויון הוא בעיה. אך מדוע? ודאי שעל פי תפיסות קומוניסטיות וסוציאליסטיות חוסר שוויון הוא בעיה, גם אם לשכבות החלשות לא חסר דבר, אולם, על פי הגישה היהודית הרי שמטרת מדיניות הרווחה שונה בתכלית.

הרב עדו רכניץ, כתב העת "צהר", יט (תשס"ד), עמ' 47

? האם לדעתכם צודקת טענת הכותב?

"אין עני אלא בדעה".

[תלמוד בבלי, מסכת נדרים, דף פא, עמוד א]

העניים המקולקלים

היום העשיר כבר אינו מרוצה מהעני שלו. הוא רוצה את העני בתלבושת מסורתית של שבת העניים - בלויי סחבות, עור ועצמות, כנוע, שקט ואסיר תודה על כל מה שנותנים לו. כעת, מתברר, העשיר חש מרומה. עבדו עליו. הבטיחו לו עני אסלי, ופתאום הוא קיבל עני מקולקל. כזה שנדחף בתור לאוכל, והולך לשני מקומות שונים לקבל חבילות מזון. נצפתה גם ענייה עם גוונים בשיער, ועוד אחת עם טלפון נייד.

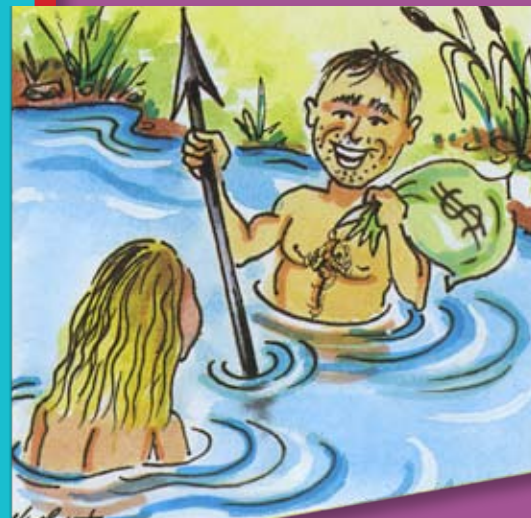
על פי שלי יחימוביץ, אתר "העוקץ"

יחסים חבריים

1 מאוהב לאויב

פעם אחת היה רבי יוחנן רוחץ בירדן.

ראהו ריש לקיש ודימהו לאישה.

נעץ ריש לקיש לרומחו בירדן וקפץ אחריו.

אמר לו רבי יוחנן: "כוחך לתורה".

אמר לו ריש לקיש: "יופיך לנשים".

אמר לו רבי יוחנן: "אם תחזור כך אתן לך את אחותי

שהיא יפה ממני".

קיבל עליו.

ביקש לחזור ולהביא כליו – ולא יכול לחזור.

? מה ביקש כל אחד אצל רעהו?

ר' יוחנן (בן הנפה)

גדול אמוראי ארץ ישראל במאות השניה והשלישית. היה תלמידו של רבי יהודה הנשיא (עורך המשנה) ומייסד הישיבה בטבריה. נודע במסירותו יוצאת הדופן ללימוד תורה וזכה למספר התלמידים הגדול ביותר בקרב חכמי התלמוד. בצד גדולתו בדברי הלכה נתפרסם בזכות דברי אגדה רבים שנאמרו בשמו ועל אישיותו ומראהו היפה.

ריש לקיש (ר' שמעון בן לקיש)

אמוראי ארץ ישראל במאות השלישית לספירה, תלמיד חבר של ר' יוחנן, גיסו ושותפו בהנהגת ישיבת טבריה. סיפורי אגדה רבים מעידים על חריפותו ושקדנותו, לאחר שובו לעולם התורה.

הקריא והשנה רבי יוחנן לריש לקיש ונעשה אדם גדול.

פעם אחת נחלקו חכמים בבית המדרש:

הסיף והסכין והפגיון והרומח ומגל היד ומגל הקציר –

מאימתי מקבלים טומאה? –

משעת גמור מלאכתם.

ומאימתי גמור מלאכתם?

רבי יוחנן אמר: "משיצרפם בכבשן",

וריש לקיש אמר: "משיצחצחם במים".

אמר לו רבי יוחנן לריש לקיש: "ליסטים בליסטיותו

יודע".

אמר ריש לקיש: "ומה הועלת לי? שם קראו לי 'רבי'

וכאן קוראים לי 'רבי'".

אמר לו: "הועלתי לך, שקרבתוך תחת כנפי השכינה".

? מה המסר שהעביר רבי לתלמידיו?

חלשה דעתו של רבי יוחנן וחלה ריש לקיש.

באה אשתו של ריש לקיש ובכתה, אמרה לו:

"עשה בשביל בני!"...

אמר לה: "עֲזֹבָה יְתִמִּיךְ אֲנִי אֶחָדָה" (ירמיה מ"ט, יא).

אמרה לו: "עשה בשביל אלמנותי!"...

אמר לה: "וְאַלְמָנְתֶּיךְ עָלֵי תִבְטָחוּ" (ירמיה, ש"ט).

? מה בקשה אחותו של רבי יוחנן?

(המשך...)

"דעלך סני,
לחברך לא תעביד".
[השנוא עליך -
לא תעשה לחברך].

[תלמוד בבלי, מסכת שבת,
דף לא עמוד א]

"אני לא סומך עליו, אנחנו
חברים".
[ברטולד ברכט]

קהלת, ד, ט-יב

"בידי אנשים שנאהב יש
כוח רק יותר להכאיב לנו".

[פרנסיס בייקון]

"החבר - אחר שהוא אתה".

[אריסטו]

6 קנה חבר, לא ב־facebook

חברות היא דבר חיוני לאדם. או חברות או מיתות. הבדידות היא אומללות נוראה, לכן קנה לך חבר. במקום זה, ספר הפרוצופים [facebook] מספק התמכרות לחברתיות רדודה ספוגה בריגושי הבל, חברתיות וירטואלית. התמונה חדלה מלשקף את החיים, אלא נהפכת לעצם החיים. זה סוף החברות. זו רשת חברתית בלי חברתיות, כי חבר אמת הוא כמו אח לנשק - מי שמזון בכל מצב לעזור ולתמוך. ודאי קשר חברתי הוא טוב, אך זה לא קשר, אלא השחתת מושג החברתיות. ספר הפרוצופים גם גורם להתפרדות התא המשפחתי. 20% מהגירושים הם עקב ספר הפרוצופים ושיחות מושחתות שמתנהלות בו. חברות אמת היא פנים אל פנים, ולא פנים אל מסך, ומסך אל פנים. לכן, אנא אזור כגבר חלצין, נתק שייכותך לספר הפרוצופים, היה אמיץ כוח. בהתחלה תתלהך 4-5 ימים סהרורי, אך לאחר מכן תחוש עונג נפלא וחופש עליון.

מתוך: עשרה מראות ננעים בספר הפרוצופים (פייסבוק), הרב שלמה אבינר, מתוך: "באהבה ואמונה", פרשת פנחס

3 אונאת דברים

תנו רבנן: "וְלֹא תִזְנוּ אִישׁ אֶת

עֲמִיתוֹ" (ויקרא כה, יז) – באונאת דברים

הכתוב מדבר...

הא כיצד? אם היה בעל תשובה, אל

יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים...

תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף נח, עמוד ב

5 מהי ידידות?

ואז הופיע השועל.

"שלום", אמר השועל.

"שלום", ענה הנסיך הקטן בנימוס ופנה להביט, אבל לא

ראה כלום.

"אני פה", אמר הקול, "תחת עץ התפוח..."

"מי אתה?" שאל הנסיך הקטן. "אתה נחמד דוקא..."

"אני שועל", אמר השועל.

"בוא תשחק אתי", הציע לו הנסיך הקטן. "כל כך עצוב לי..."

"אני לא יכול לשחק אתך", אמר השועל, "לא בייתי אותי."

"אה, סליחה!" אמר הנסיך הקטן.

אבל אחרי שהרהר רגע, שאל:

"מה זה 'לְבִית'?"

"אתה לא מפה", אמר השועל, "מה אתה מחפש?"

"את בני האדם אני מחפש", אמר הנסיך הקטן. "מה זה

'לְבִית'?"

"בני האדם", אמר השועל, "יש להם רובים והם צדים. זה

מאוד לא נעים! הם מגדלים תרנגולות. זה הדבר היחיד

שמעניין בהם. אתה מחפש תרנגולות?"

"לא", אמר הנסיך הקטן. "אני מחפש לי חברים. מה זה

'לְבִית'?"

"זה משהו שהזנח יותר מד", אמר השועל. "'לְבִית' זה

לקשור קשר..."

"לקשור קשר?"

"כמובן", אמר השועל, "בשבילי אתה עדין רק ילד קטן, ילד

כמו מאה אלף ילדים אחרים. ואין לי צורך בך. וגם לך אין

צורך בי. בשבילך אני רק שועל, שועל כמו מאה אלף שועלים

אחרים. אבל אם תְּבִית אותי, נהיה זקוקים זה לזה. ואתה

תהיה בשבילי אחד ויחיד בעולם. ואני אהיה בשבילך אחד

ויחיד בעולם..."

אנטואן דה סנט אכזופרי, הנסיך הקטן, הוצאת עם עובד,
תשנ"ג 1993, עמ' 62-64

7 מחקר: פייסבוק תורמת לקשרים בעולם האמיתי

חוקרים באוניברסיטת טקסס מצאו כי פייסבוק אינו מחליש קשרים חברתיים בחיים

האמיתיים, אלא דווקא מחזק אותם. במחקר שנשאלו בו 900 סטודנטים ובוגרי מכללות

טריים על הרגלי השימוש שלהם ברשת החברתית, נמצא כי פייסבוק מחזקת קשרים קיימים

בין בני משפחה וחברים. "ממצאנו מראים כי פייסבוק אינה מחלישה תקשורת פנים-אל-פנים

בין משפחה, חברים וקולגות", אמר מוביל המחקר פרופ' ס' קרייג ווטקינס, "אנחנו מאמינים

כי ישנן אף ראיות שמדיה חברתית מאפשרת הזדמנות לביטויים חדשים של

חברות, אינטימיות וקהילתיות".

מתוך אתר וואלה, <http://touch.walla.co.il/ExpandedItem.aspx?WallaId=1/0/1759705>

יחסים

חברים

יש לך חבר

12

סילם ולחן: קרול קינג
תרגום: אהוד סנור

אם ראשך שחוח
עולמך כמו חרב
בקשת לב שמבין ואוהב
רק חלום עלי בלבד
ואז אבוא מיד
לשלוח אור גם אם לילך הוא שחור

ולכן...
קרא בשמי
לא חשוב היכן שאני
אז ארוצה פניך לראות
חורף, סתיו, קיץ, אביב
קרא בשמי ואז אשיב
וידעו כי יש לך חבר

אם קדרו שמייך
כוסו ענן שחור
ופתאום... שוב רוח צפון נשבה
שא ראשך למעלה
וקרא בשמי היום
אז אשוב אל דלת ביתך פתאום

"אין סכין מתחדדת אלא
בירך חברתה".

[בראשית רבה, פרשה טו]

ולכן
קרא בשמי
לא חשוב היכן שאני
אז ארוצה
כן ארוצה
פניך לראות
חורף, סתיו, קיץ, אביב
קרא בשמי - מיד אשיב
ואבוא - כן אבוא
וכך ידעו כולם
לך יש חבר
גם בעולם קודר
נפגעת? לא נזהרת...
את נפשך מבקשים פה
אם תרשה יקחוו

ולכן קרא בשמי
לא חשוב היכן שאני
אז ארוצה
כן, ארוצה
פניך לראות
חורף, סתיו, קיץ, אביב
קרא בשמי - מיד אשיב
ואבוא - כן אמרה
לך יש חבר
לך יש חבר!
ואין טוב מזה
...אם יש חבר
או, כן...
אם יש חבר.

שיר אוהב וְנוֹאֵב

9

כָּל זְמַן שֶׁהֵינּוּ יַחְדָּיו,
הֵינּוּ כְּמִסְפָּרִים טוֹבִים וּמוֹעִילִים.

אַחַר שֶׁנִּפְרְדּוּ חֲזָרוּ
לְהִיּוֹת שְׁתֵּי סָבִיבִים חֲדוּת
תְּקוּעוֹת בְּבֶשֶׁר הָעוֹלָם,
כָּל אֶחָד בְּמִקּוּמוֹ.

שיירי יהודה עמיחי, כרך ג, שלוח גדולה: שאלות
ותשובות, הוצאת שוקן, תשס"ד 2003, עמ' 323

(...המשך)

ומת רבי שמעון בן לקיש.
היה רבי יוחנן מצטער אחריו הרבה,
ולא ירד לבית הועד.

אמרו חכמים: "מי ילך להניח דעתו? – ילך
רבי אלעזר בן פדת ששמועותיו מחודדות".
בא וישב לפניו.

כל מה שהיה רבי יוחנן אומר – אמר לו רבי
אלעזר בן פדת: "שנויה הלכה שמסייעת
לך".

אמר לו רבי יוחנן: "אתה כבן לקיש? בן
לקיש כשהייתי אומר דבר – היה מקשה
לי עשרים וארבע קושיות ואני מתרץ
לו עשרים וארבע תירוצים – והשמועה
נתרוחה מאליה; ואתה אומר 'שמועה
מסייעת לך' – וכי איני יודע שיפה
אמרת?!"

עמד וקרע את בגדיו ובכה ואמר: "היכן
אתה בן לקיש! היכן אתה בן לקיש!"
היה צועק והולך עד שנטרפה עליו דעתו.
ביקשו עליו חכמים רחמים ומת.

תלמוד בבלי, בבא מציעא, דף פד, עמודים א–ב (תרגום שטיינזלץ)

"ידידות
אינה מצויה אצל
הטפשים ולא אצל
החכמים. שאצל הטפשים
מסתלקת האהבה כשנעלם הצורך
בה ואילו אצל החכמים דים
לעצמם ואין להם צורך בידידים".

[תיאודוס]

"הדרך הטובה ביותר
לרכוש חבר היא
להיות חבר".

[ראלף ואלדו אמרסון]

החבר – אחר שהוא אתה !

11

ואמרו "וקנה לך חבר" - הוציאו בלשון קנייה, ולא אמרו: עשה לך חבר, או: התחבר לחברים,
וכיוצא בזה, והכוונה שראוי לאדם שיקנה לעצמו חבר על כל פנים, כדי שייתקנו בו כל עניניו,
כמו שאמרו: "אי חברא אי מיתותא" [או חבר או מות].

ואם לא מצאו - צריך להשתדל בו, ואפילו ימשכחו לחברות תחילה עד שיהיה חבר, ולא יסור
מלכת אחר רצונו, עד שיחזק חברותו.

כמו שיאמרו אנשי המוסר: כאשר תתחבר, אל תתחבר לפי מידותיך, אלא התחבר לפי מידות
חברך. וכאשר יסמוך כל אחד משני החברים על זה הציווי, תהיה כוונת כל אחד מהם להשלים
רצון חברו, ותהיה כוונת שניהם דבר אחד בלא ספק.

ומה טוב מאמר אריסטו: "החבר - אחר שהוא אתה".

והחברים - שלושה מינים: חבר תועלת, וחבר נחת, וחבר מעלה.

אמנם חבר התועלת, הרי הוא כחברות שני השותפים, וחברות המלך וחייליו.

ואמנם חבר הנחת, הרי הוא שני מינים: חבר הנאה, וחבר בטחון.

אמנם חבר ההנאה, הרי הוא כחברות הזכרים לנקבות וכיוצא בה.

ואמנם חבר הבטחון, הרי הוא שיהיה לאדם חבר שתבטח נפשו בו, לא ישמר ממנו לא במעשה
ולא בדיבור, ויגלה לו כל עניניו, הנאה מהם והמגונה, מבלי חשש ממנו שיישיגהו בכל זה חסרון,
לא אצלו ולא אצל זולתו. כי אם יגיע לנפש בטחון באיש עד לזה השעור - תִּמְצָא רוב נחת
בשיחתו ובחברותו.

ואוהב המעלה, הוא שתהיה תאות שניהם וכוונתם למטרה אחת, והיא: הטוב! וירצה כל אחד
להיעזר בחברו בהגיע הטוב ההוא לשניהם יחד. וזה הוא החבר אשר צויה לקנותו, והוא כחברות
הרב לתלמיד והתלמיד לרב.

פירושו הרמב"ם למושג, מוסכת אבות, פרק א, משנה ו

"כדי לזכות בחבר
צריך לעצום עין אחת.
כדי להתזיק בו צריך לעצום
את שתייהן".

[נורמן דאגלאס]

"אין אנו יכולים ואין אנו
מסוגלים מתוך טבענו
לחיות בלי חברים".

[פוליטארקוס]

מעשים טובים

8

שלחו חכמים ואמרו לאדה בר
אחוה: מה מעשים טובים יש בידך?
אמר להן: ... מימי לא כיניתי שם
לחבירי, ולא שמחתי בתקלת חבירי,
ולא באת קללת חבירי על מיטתי

על פי תלמוד ירושלמי, מסכת תענית, דף יז, עמודים א–ב

"רק שמור אותי מאוהבי,
משונאי אשר בעצמי".

[מארשל דה וילר]

או חברותא או מתותא

תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף כג, עמוד א

"ידידות
לשם הנאה או תועלת
עשויה להתקיים לזמן
מה בין אנשים רעים... אבל רק
ידידותם של אנשים טובים
יכולה לעמוד לזמן ארוך".

[ניקומאכוס]

אין כבר דרך חזרה

10

נמשלה הלשון לחץ, שאם ישלוף האדם
חרב בידו להרוג את חבירו, החבר מתחנן לו
ומבקש הימנו רחמים, מתנחם ההורג ומחזיר
את החרב לנרתיקה. אבל החץ, כיוון שירה אותו
והלך, אפילו מבקש להחזירו, אינו יכול להחזיר.

מדרש שוחר טוב, קכ

יחסי יחסי

היחס לאחר

3 אמא, אני אחר

אמא, אני עוד מעט אצא לעולם. אני יודע שהרבה זמן חיקית לי. תשעה חודשים. תשעה חודשים חיקית ודמיינית איך אראה. אבל אמא יש לי משהו להגיד לך. אני לא בדיוק מי שאת מחכה לו, את מבינה אני לא בדיוק מה שרצית.

אני אחר.

אני מפחד אמא, אני מאוד רוצה שתדעי אותי. הייתי מאוד רוצה שתאהבי אותי כמו את יפית הקטנה כמו את אלי שכבר בצבא.

אני רואה כבר אור. אני בחוץ.

הגעתי אמא. תחבקי אותי! תחזיקי אותי קרוב אליך. - את בוכה, אני יודע - גם אני. את תתרגלי אלי. אבל אני מבקש ממך אמא תעזרי לי. תעזרי להתרגל ולא להיכנע.

ואם קשה לך - אני אלחם לבדי. אני אראה לכולם אמא שאני יכול לצמוח ולפרוח. אני יכול להזדקק ולעמוד על רגלי. אז אולי אני לא אעמוד כל כך ישר. אולי לא תמיד יבינו את מה שבדיוק אני אומר. אבל תגידי להם אמא שאני לא רוצה את הרחמים שלהם. אני לא רוצה את הרחמים של אף אחד. אני דורש שייכבדו אותי. שידברו אלי כמו אל כל אדם אחר. אני בן 27! שלא ילפטו לי את הראש וישאלו: "מה שלומך מותק? איך אתה מרגיש?" "אהלן - זה מספיק לי.

יש לי קשיים אמא, ולא תמיד אני מצליח. אבל בתוכי אמא פועם לב שיודע לאהוב, שיודע לשנוא, שכואב ופורץ בצחוק כמו כל אדם אחר.

אני אדם אמא כמו כל אחד אחר. אני אדם אמא, אני אדם. תצפו ממני ללכת בדרך כל אדם - ואני אלך בדרכו. גיליתי שאני יכול ועכשיו אתחיל ללכת זקוף.

רופאים בדקו אותי, פסיכולוגים, פסיכיאטרים, מדריכים... תגידי להם אמא שילמדו אותי הרבה דברים. אבל יותר מכל אני רוצה שילמדו אותי לא להזדקק להם.

פיתחו לי דלתות - שיניחו לי לעבור בהן בכוחות עצמי. אני ורק אני אדאג שהדלתות לא תיסגרנה יותר. אני יכול אמא, אני יכול.

אני אומר לך זאת בחג החנוכה. שיהיה חג אור לכולנו.

אריה פינקוביץ, כפר תקווה, 1982 חנוכה תשמ"ג, בתוך יד ביד: שילוב חברתי של החר"ג והשווה, עפרה אילון, רחל לוויישוב, ירושלים 1985

למה מתכוון התינוק באומרו 'אני אחר'?

במה דומות בקשותיו לבקשה הסמויה של האיש המכוער?

7 אחר מהו?

- שונה, לא אותו הדבר

(מילון 'רב מילים')

- שאינו זה שאנו נמצאים בו או

שייכים אליו (מילון 'רב מילים')

- נכרי, זר (מילון אבן שושן)

- כינוי לאדם שנתפקר (מילון אבן שושן)

- בלשון נקייה הביטוי 'דבר

אחר הוא כינוי לחזיר או לכל

דבר גס או מגונה.

1 רבי אלעזר והמכוער

תנו רבנן: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז.

מעשה שבא רבי אלעזר בן רבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו, והיה רכוב על חמור ומטייל על שפת נהר, ושמוח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה.

נודמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר.

אמר לו [האיש]: "שלום עליך רבי!"

ולא החזיר לו [רבי אלעזר בן רבי שמעון].

אמר לו: "ריקא, כמה מכוער אותו האיש! שמא כל בני עירך מכוערין כמותך?"

אמר לו [האיש]: "איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית".

כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו: "נעניתי לך, מחול לי!"

אמר לו [האיש]: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית".

? כמה עלבונות עלב ר' אלעזר בן ר' שמעון באותו אדם, ומה גרם לו לעשות כן?

היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו.

יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: "שלום עליך רבי רבי, מורי מורי!"

אמר להם [האיש]: "למי אתם קורין רבי רבי?"

אמרו לו: "לזה שמטייל אחרך".

אמר להם: "אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל".

אמרו לו: "מפני מה?"

אמר להם: "כך וכך עשה לי".

אמרו לו: "אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא".

אמר להם [האיש]: "בשבילכם הריני מוחל לו, ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן".

מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: "לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז".

ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות.

? מיהו לדעתכם "הקשה" ומיהו "הרך" בסיפור?

"בכל אדם יש דבר יקר שאיננו נמצא בשום אדם אחר".

[ר' פנחס מקורץ]

תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף כ, עמודים א-ב

4 הוא [בן עזאי] היה אומר: אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום.

6 הסיפור על האיש הירוק

אם במקרה אני פוגש מישהו שלא מבין אותי

או חושב שאני תינוק. אם במקרה אני פוגש

מישהו כזה אני תכף מספר לו על האיש הירוק

היה היה פעם, בעיר ירוקה, גר לו איש אחד, איש ירוק,

האיש הירוק גר בבית ירוק עם דלת ירוקה וחלונות ירוקים.

הייתה לו אישה ירוקה, ושני ילדים ירוקים. ובלילות הוא היה ישן

במיטה הירוקה שלו, וחולם חלומות ירוקים, ירוקים.

יום אחד קם האיש הירוק בבוקר ירוק, נעל נעליים ירוקות, לבש

חולצה ירוקה, ומכנסיים ירוקים.

על ראשו חבש כובע ירוק ויצא החוצה.

האיש הירוק נכנס לאוטו הירוק שלו, ונסע בכביש הירוק.

מצד אחד של הכביש ראה האיש הירוק ים ירוק,

ומצד שני המון פרחים ירוקים. זה היה יום יפה,

והאיש הירוק שמח ושר שירים ירוקים ועישן סיגריה ירוקה עם עשן ירוק.

ואז ראה האיש הירוק שעל שפת הכביש עומד איש כחול.

האיש הירוק עצר את האוטו הירוק שלו ושאל את האיש הכחול:

"הי, איש כחול, מה אתה עושה פה?"

"אני?" אמר האיש הכחול "אני מסיפור אחר".

יהונתן גפן, הכבש השישה־עשר, 1978

יחסים

היחס לאחר

1 קשה בעלייה

ר' זעירא כשעלה לכאן [לארץ ישראל]
הלך וביקש ליקח [לקנות] ליטרא של בשר מן הטבח [קצב].
אמר [ר' זעירא]: "ליטרא [יחידת משקל] זו בכמה?"
אמר לו [הטבח]: "בחמישים מעין [בחמישים מעות] ורצועה אחת" [הצלפה בשוט].
אמר לו [רבי זעירא]:
"הילך שישים" – ולא קיבל עליו [לא הסכים הקצב].
"הילך שבעים" – ולא קיבל עליו.
"הילך שמונים, הילך תשעים", עד שהגיע למאה –
ולא קיבל עליו.
אמר לו [רבי זעירא]: "עשה כמנהגך".

מדוע לא שעה הטבח לתחינותיו של ר' זעירא לשלם הרבה מעבר למחיר המקובל [ללא מכות] והתעקש להצליף בו ברצועה?

"כל אדם נברא כדי לתקן דבר מה בעולם."
[רבי ברוך ממייבו]

"אדם משתנה מחברו בקול, במראה ובדעת".

[תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף לז, עמוד א]

3 ג'ינג'י מרים ילן-שטקלים

אמא אומרת תמיד: מחמדי, ג'ינג'י ראשון, ג'ינג'י ראשון, ג'ינג'י ראשון.

ובקחוב הם קוראים לי... ג'ינג'י.
בפתה הם קוראים לי ג'ינג'י.
אפילו בליקלה בלוקה יתוף פרי ג'ינג'י.
ג'ינג'י... ג'ינג'י.

רבים הצבעים עמך, אדני -
תכלת פרשת על פני השמים,
ולאמא שלי חומות העינים,
ירק לעלה, ולורד נרד,
או לבן, או אדם, ועוד יש, ועוד!
רבים הצבעים עמך, אדני,
נפים ומרבים!
ולמה בראת לך ילדים צהבים,
אדני, צהבים?

מתוך: שירים ספורים, הוצאת דביר, תל אביב תשנ"ז, 1996

"בכל אדם יש דבר יקר שאיננו נמצא בשום אדם אחר".

[רבי מנחם מקורין]

2

וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו.

באזרח מקם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך כי גרים הייתם בארץ מצרים.
אני ה' אלהיכם.

ויקרא יט, יג-יד

4

האחר מילים ולחן: ברי סחרוף

תן לפה לדבר
שהלשון תשחרר,
עם הפנים לאחר
שלא ידעת.
הרכבת תשרוק,
זה הזמן לעלות
על קרון הרוחות
ששכחת.

אז אל תפחד
ואל תביט מהצד,
כי אתה לא לבד בעולם.
עם הפנים אל האחר,
תגלה את עצמך,
עם הפנים אל האחר.

המחסום יישבר,
המילה תגשר,
האויב הוא חבר
שזנחת.

בערב ירד לבית הוועד,

אמר להם לחכמים: "מה רע המנהג כאן, שאין אדם אוכל ליטרא של בשר עד שמכין אותו אחת ברצועה".
אמרו לו: "ומי הוא זה?"
אמר להם: "טבח פלוני".
שלחו וביקשו להביאו. ומצאו ארונו יוצא [שמת הקצב].
אמרו לו: "רבי, כל כך [עד כדי כך כעסת]?!"
אמר להם: "יבוא עלי [אני נשבע], שלא כעסתי.
סבור הייתי, כך הוא המנהג".

תלמוד ירושלמי, מסכת ברכות, פרק ב, דף ה, מתורגם ומעובד על פי ספר האגדה מאת ביאליק ורבינצקי

מדוע הסכים ר' זעירא לתנאיו של הטבח?

בית הוועד

כינוי לבית מדרש המוכיז בתקופת התנאים. חכמי הדור היו מתכנסים בו לדון בדברי תורה ולהכריע בשאלות הלכתיות. בראש בית הוועד עמד הנשיא.

תלמוד ירושלמי

התלמוד הירושלמי הוא סיכום דברי הלכה ואגדה של אמוראי ארץ ישראל בעיקר. אף כי נקרא 'ירושלמי' עיקר הלימוד היה בטבריה ובקיסריה. הוא נקרא גם 'תלמוד דארץ ישראל' או 'תלמודא דבני מערבא'. התלמוד הירושלמי קצר מן התלמוד הבבלי, נכתב בארמית גלילית ונחתם בסוף המאה הרביעית.

